

MATERIJALNA BAZA I PRIRODA RATA

U SAVREMENIM USLOVIMA

Rat je veoma složen društveni fenomen na koji deluju politički, ekonomski, vojni, socijalni i drugi faktori. Bitan je uticaj materijalno-ekonomskog faktora. Taj uticaj je usled burnog razvitka proizvodnih snaga, promene produkcionih odnosa i postojeće državno-pravne strukture u svetu, snažno delovao na evoluciju prirode rata, dovodeći u pitanje čak i klasičnu i opštepriznatu definiciju te društveno-političke pojave koju je dao Klauzevic: »Rat nije ništa drugo do državna politika produžena drugim sredstvima«. Politika je, prema Lenjinu, u stvari, skoncentrisana ekonomika. To znači da je politika, naročito u društveno-ekonomskim formacijama koje karakteriše postojanje klasa i imovinske nejednakosti, pre svega, sredstvo za obezbeđenje određenih ekonomskih interesa vladajućih slojeva. Tako su i ratovi u prošlosti vođeni radi zemlje, robova, tržišta, plemenitih metala (zlata, srebra), izvora sirovina, jeftine radne snage i dr. Međutim, u savremenim uslovima sveobuhvatnog totalnog i univerzalnog) rata, ulaganja u rat postala su mnogo veća od postignutih rezultata na bojnopolju, čak i pod najpovoljnijim strategijskim rešenjima, tako da dovode u pitanje njegovu svrsishodnost. Nemačka je, na primer, bila inicijator dva protekla svetska rata. Međutim, iz oba ta rata ona je u apsolutnom i relativnom pogledu izašla mnogo siromašnija nego što je ušla. Rat postaje svakim danom sve skuplji,¹ a dobit iz njega sve manja, tako da je ekonomski rezultat u najvećem broju slučajeva negativan.² Analiza i poređenje bilansa nacionalnih ekonomika velikog broja država na početku i na kraju vođenog rata, upućuju u tom pogledu na nedvosmislene zaključke

Povećana posredna i neposredna uloga ekonomskog faktora u savremenom ratovodstvu dovela je do niza promena u prirodi i karakteru rata kao društveno-političke i materijalno-ekonomske pojave, s obzirom na dostignuti stepen ekonomske integracije sveta, zavisnost jednih geografskih regiona od drugih u vezi s nekomplementarnošću nacionalnih privreda i njihove različite strukture, intenzivnu međunarodnu razmenu, neravnomeran razmeštaj prirodnih izvora osnovnih sirovina i materijala neophodnih za savremene tehnološke procese koji su posredno i neposredno povezani sa osnovnom delatnošću na vojnom sektoru.

Univerzalnost rata. Analiza broja država učesnica u proteklim ratovima upućuje na zaključak da se on neprekidno i skokovito povećava, tako da

¹ Prema jednom proračunu objavljenom u američkom časopisu *Times*, za pripremu ubijanja čoveka u ratu u drevnom Rimu je trošeno 0,75 dolara, u prvom svetskom ratu 21.000 dolara, a u drugom 75.000 dolara.

² SAD u drugom svetskom ratu predstavljaju jedan od retkih izuzetaka jer su se nalazile na periferiji svetskog ratišta toga doba. Sve ostale ratujuće zemlje većinom su bile podvrgnute velikim razaranjima i iscrpljivanju. U eventualnom budućem ratu takve mogućnosti ne bi postojale manje-više ni za jednu zemlju, jer je ratna tehnika praktično dostigla neograničen domet.

ima sve manje zemalja koje se u određenim vojno-političkim uslovima nalaze izvan ratnih zbivanja.³

Totalnost rata. Ratovanje u savremenim uslovima iziskuje maksimalno angažovanje svih snaga i izvora, tako da je realizacija strategijskog ratnog cilja moguća samo uz uslov totalne mobilizacije žive sile i materijalnih sredstava.⁴

Povećanje broja učesnika i žrtava rata. Pronalazak, razvijanje i usavršavanje modernih ratnih sredstava, postojeći društveno-ekonomski odnosi, masovnost armija, dostignuti nivo državno-političke strukture i organizacije, kao i drugi faktori, deluju u pravcu neprekidnog povećavanja i učesnika i žrtava rata.⁵

Primena nuklearno-raketnih sredstava u eventualnom novom ratu uslovia bi gubitke koji daleko prevazilaze sve dosadašnje,⁶ naročito kod zemalja u kojima je stanovništvo više koncentrisano u manjem broju velikih gradskih centara.⁷

Brisanje granica između »fronta« i »pozadine«, između »borca« i »neborca«. Proces brisanja granice između »fronta« i »pozadine«, koji je otpočeo u prvom svetskom ratu, dobio je u drugom naročito velike razmere i snažan intenzitet. Dok su se, na primer, borbe vodile na Siciliji, u Italiji, u Normandiji i dr., avijacija SAD i Velike Britanije tukla je objekte koji su se nalazili hiljadama kilometara daleko od fronta, u samom centru protivničkih država (ratne fabrike u Nemačkoj, petrolejske izvore u Rumuniji, vojne i civilne transporte u mnogim državama okupirane Evrope itd.).

U savremenim uslovima, potpuno je izbrisana ranija podela na »borca« i »neborca« s obzirom na to što će svaki građanin, bez obzira na pol, zanimanje, godine starosti i društveni položaj, na neki način učestvovati u eventualnim ratnim operacijama i naporima ili snositi njihove posledice indirektnim ali vrlo surovim putem.⁸

Povećanje troškova rata. S obzirom na sve veću upotrebu raznovrsnih ratnih sredstava i veći stepen razaranja i iscrpljivanja nacionalnih privreda, rat postaje svakim danom sve skuplji i angažuje sve veća finansijska i druga sredstva. Vojni rashodi prvog svetskog rata iznosili su 200 milijardi, drugog 1.000 milijardi dolara. Ako se tome dodaju razaranja i ostali posredni tro-

³ U prvom svetskom ratu učestvovalo je 36 država, u drugom 61. Prvi svetski rat vođen je uglavnom na evropskom kontinentu, na području 14 država; drugi u Evropi, Aziji, Africi i Okeaniji, na teritoriji 40 država. Danas postoje tehničke i druge mogućnosti da se za relativno kratko vreme cela površina Zemljine kugle pretvori u ratno poprište.

⁴ U ratovima pre industrijske revolucije učesnici su uglavnom bili lica muškog pola između 20 i 40 godina. Danas na »frontu« ili u »pozadini« (ratovanje ili ratna proizvodnja) u ratu učestvuju stanovnici oba pola najčešće od 16 do 60 godina.

⁵ U prvom svetskom ratu bilo je mobilisano 36, u drugom 110 miliona vojnika. U prvom je aktivno učestvovalo 800 miliona stanovnika, u drugom oko 2 milijarde. U prvom je poginulo oko 10, u drugom oko 50 miliona ljudi.

⁶ Služba Civilne zaštite SAD proračunala je da bi masovno bombardovanje te zemlje u toku prvih dana rata imalo za posledicu 36,000.000 mrtvih i 57,000.000 povredjenih, tj. oko 60% stanovništva SAD bilo bi izbačeno iz stroja.

⁷ Na primer, u Velikoj Britaniji je u 10 najvećih gradskih centara koncentrisano preko 80% od ukupnog stanovništva te zemlje.

⁸ U blokiranom Lenjingradu od 1941—1944. godine umrlo je od gladi preko 620.000 stanovnika. U drugom svetskom ratu Nemačka je imala oko 8,000.000 poginulih; od toga 50% vojnih, a 50% civilnih lica.

škovi, onda se cena drugog svetskog rata penje na 4.000 milijardi dolara,⁹ — što predstavlja ekvivalentat vrednosti rada akumulirane stotinama godina za celokupno aktivno stanovništvo na Zemlji. Povećanje troškova skokovito se penje iz jednog rata u drugi, dovodeći u savremenim uslovima jedan takav poduhvat do besmislice.

*Ratovanje u savremenim uslovima kao specifičan organizaciono-tehno-
loški proces i poseban oblik neproduktivne materijalne potrošnje koji apsorbuje velik deo nacionalnog dohotka i društvenog bogatstva, vodiće apsolutnom i relativnom osiromašavanju ratujuće zemlje.* Vođenje rata u savremenim uslovima pretpostavlja postojanje i neprekidnu proizvodnju ogromnog asortimana i količine veoma različitih artikala — vojne nomenklature dostižu i do 2,5 miliona predmeta — što apsorbuje velik deo nacionalnog dohotka (čak i do 70%), iziskujući njegovu sve rigorozniju raspodelu ili preraspodelu u korist oružanih snaga, za vreme rata neprikosnovenog i povlašćenog potrošača. Takva, neproduktivna potrošnja dostiže ogromne razmere.¹⁰

Za održavanje armije od 1,000.000 vojnika mesečno je potrebno 2.500 vagona odeće i obuće i 6.000 vagona hrane. Da bi se to postiglo neophodna je industrijska osnova od 8.160 fabrika i poljoprivredna osnova od 1,026.450 hektara intenzivno obrađene zemlje, odnosno da za održavanje tolike armije na bojištu radi u ratnoj proizvodnji oko 10,000.000 radnika. Totalni rat u savremenim uslovima iziskuje maksimalno ekonomsko naprezanje svake zemlje koja u njemu učestvuje. Ratni izdaci postali su tako krupna stavka da njihove posledice izazivaju višestruko negativno dejstvo u procesu društvene reprodukcije, bez obzira na društveno-ekonomski poredak zemlje o kojoj je reč. Neproduktivna materijalna potrošnja na bojištu i druge ekonomske konzekvence rata (uzdrmane finansije, iscrpljeni sirovinski izvori, efektivni gubici stanovništva, uništavanje sredstava za proizvodnju borbenim dejstvima ili neracionalnom upotrebom i dr.) vode osiromašavanju svake zemlje bez obzira na krajnji ishod rata, tj. da li se radi o »pobedniku« ili »pobeđenom«.¹¹ U takvim uslovima pojedine države mogu, šta više, dobiti rat na vojnom planu, ali ga izgubiti u ekonomskom pogledu.

Rat dovodi do deformacije društvenog proizvoda. Taj proizvod se za vreme rata sastoji pretežno od artikala koji se troše u jednom neekvivalentnom procesu, na bojištu, ne pružajući istovremeno nikakvu ekonomsku protivvrednost, ne proizvodeći praktično nikakav pozitivan privredni efekat, suprotno drugim oblicima potrošnje. U ratnoj privredi reprodukcija je najčešće manja, čak i bez obzira na porast fizičkog obima proizvodnje ratnog materijala. Ekonomski gledano, ratovanje u savremenim uslovima najčešće predstavlja proces jednostranog trošenja te i to vodi apsolutnom i relativnom osiromašavanju, ukoliko rat duže i intenzivnije traje.

⁹ Dr Max Lanter: *Die Finanzierung des Krieges*, Zürcher Dissertation, Verlag Eugen Haag, Luzern — 1950. god.

¹⁰ Samo u periodu drugog svetskog rata, 5 najvećih ratujućih država (SSSR, SAD, Nemačka, Velika Britanija i Japan) proizvelo je 686.501 avion, 206.700 tenkova, 661.300 artiljerijskih oruđa, 340.000 minobacača, 3,891.800 mitraljeza, oko 40 miliona pušaka, karabina i automata, 1.177 miliona artiljerijskih granata, 89 milijardi metaka streljačke municije. (Lagovski: *Strategija i ekonomika*, Moskva, 1957. god. str. 89. i 90). Nemačke oružane snage utrošile su u ratu na Zapadu 1940. godine 180.000.000, a u ratu protiv Sovjetskog Saveza 1941. godine samo za prva 4 meseca 3.000.000.000 litara goriva. (*Wehrkunde*, broj 8, 1957. god.).

¹¹ Za vreme drugog svetskog rata Nemačka je izgubila 60%, Sovjetski Savez 40%, a Velika Britanija oko 30% nacionalnog bogatstva.

Koalicioni karakter rata. U ratovima pre industrijske revolucije i formiranja složenih međunarodnih ekonomsko-političkih odnosa koalicioni ratovi bili su izuzetak, a sukobi između dve zemlje pravilo. Međutim, zahvaljujući skokovitom razvitku materijalne baze društva, integraciji svetskog tržišta, međusobnoj povezanosti nacionalnih ekonomika, postojećoj državno-političkoj strukturi društva, polarizaciji i novom kvantitativnom odnosu društveno-političkih snaga, kao i drugim faktorima, ratovanje je u savremenim uslovima preraslo iz bilateralnog u multilateralan proces, uvlačeći u međusobno razračunavanje velik broj država, često čak i protiv njihove volje.

Problem naknade troškova rata. Zahvaljujući totalnosti rata, njegovom velikom rušilačkom dejstvu i drugim faktorima, u poslednja dva svetska rata bitno se izmenio način likvidacije ratnih troškova koji su skokovito rasli, dovodeći pobeđenu zemlju u objektivnu nemogućnost da snosi terete rata. U odnosu na praksu koja je vladala zaključno sa XIX vekom, u pogledu prenošenja naknadnim putem svih ratnih troškova na teret pobeđenog, morale su se stvoriti nove norme svodenja ratnog bilansa s obzirom na ekonomske i druge nemogućnosti pobeđenog da snosi sve terete rata.¹²

Deformacija ratnog cilja i izvitoperavanje rezultata i konzekvenci rata, odnosno izvrgavanje rata u svoju suprotnost. S obzirom na razornu moć naoružanja, specifičnu materijalnu neproduktivnu potrošnju u ratu i druge ekonomsko-političke faktore, kao i praktično brisanje ekonomskih razlika između »pobednika« i »pobeđenog«, dolazi do deformacije klasičnog ratnog cilja i izvitoperavanja rezultata i konzekvenci rata. Zahvaljujući razvoju materijalne baze, njenom uticaju na karakter i fizionomiju ratovanja, uticaju borbenih dejstava na nacionalne ekonomike, u savremenim uslovima rat je postao nerentabilan poduhvat, ratni cilj deformisan, a konzekvence strategijskog rešenja porazne. Materijalno-ekonomski razvitak društva sa svim posrednim i neposrednim posledicama i uticajima, prevazišao je u savremenim uslovima rat kao sredstvo za rešavanje međunarodnih ili međudržavnih sporova.

Evolucija metodologije ratovanja. U metodologiji realizovanja ratnog cilja u savremenim uslovima došlo je tokom proteklih decenija do radikalnog preokreta, čija je dinamika bila uslovljena pre svega uvođenjem motora sa unutrašnjim sagorevanjem u oružane snage, oruđima ogromne razorne moći i velikog dometa i njihovim konzekvencama na način ratovanja. Razvitak materijalne baze društva i njegove implikacije na vojnom sektoru, doveli su do formiranja jednog od osnovnih novih principa ratne veštine u savremenim uslovima: izvođenje direktnog udara na težište, s ciljem da se obezbede ogromne početne prednosti koje bi kasnije imale velik značaj za dalje vođenje rata.

¹² U vreme francusko-pruskog rata 1870/1871. godine, Francuska je još bila u mogućnosti da relativno isplati 5 milijardi zlatnih maraka na ime kontribucija. Međutim, privredna situacija Nemačke na kraju prvog svetskog rata objektivno je bila takva da ona nije bila sposobna za plaćanje reparacija. S obzirom na ulogu namenjenu Nemačkoj u tzv. sanitarnom kordonu prema SSSR-u, pobeđničke sile pružile su joj ekonomsku pomoć radi osposobljavanja za plaćanje reparacija, a Londonskom konferencijom utvrđenu sumu od 132 milijarde zlatnih maraka kasnije su smanjile na 117 milijardi maraka. Ali i tu sumu Nemačka nikad nije platila: od 1924. do 1930. godine isplatila je 11 milijardi, ali je istovremeno primila mnogo veću sumu kao inostranu ekonomsku pomoć. Posle dolaska na vlast, Hitler je potpuno prekinuo dalju reparaciju, kao i vraćanje dobijene pomoći.

Povećanje snage, brzine i intenziteta operacija. Uvođenje motora u KoV, RV i RM i njegova raznovrsna primena (kamion, avion, tenk, helikopter, brod, podmornica, raketa i sl.) uslovlili su, uz korišćenje ostalih naučotehnoških dostignuća (elektronike, kibernetike, mehanografije i dr.), ogromno povećanje snage, brzine i intenziteta ratnih operacija, povećavajući dnevnu operativnu dubinu i na nekoliko desetina kilometara. Rat modernim borbenim sredstvima postaje sve brži i duži,¹³ ne samo u apsolutnom nego i u relativnom pogledu, pošto se borbe ne vode samo danju, kao što je najčešće bilo u prošlosti, nego i noću, u svim meteorološkim uslovima, uz masovno i raznovrsno korišćenje infracrvenih uređaja, lokatora i termolokatora.

Masovna industrijska proizvodnja ratnog materijala u drugom svetском ratu dovela je do toga da je, na primer, za vreme berlinske operacije aprila 1945. godine učestvovalo na suženom geografskom prostoru samo sa sovjetske strane 41.000 topova i minobacača, 8.400 aviona i preko 6.300 modernih tenkova.¹⁴

Saobraćaj kao žila kucavica ratnog mehanizma i telekomunikacije kao njegov nervni sistem ogromno su se povećali i usavršili, pružajući višestruke mogućnosti ne samo za operativno-taktička već i za strategijska iznenađenja. Korisni teret transporta povećao se više desetina, a brzina nekoliko stotina puta u odnosu na proteklo stoleće. Mogućnost da se za relativno kratko vreme izvrši snažna koncentracija žive sile i ratne tehnike na mestu udaljenom nekoliko hiljada kilometara od polazne baze, dovela je do sasvim novog tretiranja faktora iznenađenje, do potrebe da se ogromno poveća brzina informisanja i reagiranja na protivnička dejstva i zamisli.

S obzirom na naučotehnoška dostignuća, serijsku proizvodnju ratnog materijala i nove strategijske i operativno-taktičke koncepcije, vreme kao meteorološki faktor i vreme kao prostor, zatim geografski faktori (veličina teritorije, planine, reke, mora i dr.) — dobili su nov tretman u savremenij ratnoj veštini. Radarski i infracrveni uređaji omogućavaju efikasno osmatranje i aktivna borbeno dejstva na velikim daljinama i noću; velika vodena i kopnena prostranstva više ne predstavljaju teško savladive prepreke, a sredstva kao što su, na primer, helikopteri omogućavaju prebacivanje preko porušenih mostova čak i kompletnih železničkih vagona sa ljudstvom ili ratnim materijalom, povećavajući brzinu i intenzitet operacija. Aktiviranje vrlo krupnih vojnih jedinica i njihovo dovođenje u stanje pune bojne gotovosti postiže se danas za neuporedivo kraće vreme nego bilo kad u prošlosti.

Vatreni udar po velikim prostranstvima i sa ogromne daljine. Razvatak i primena aviona u ratne svrhe, a naročito pronalazak i usavršavanje nuklearnog i raketnog naoružanja, omogućavaju danas vatreni udar po velikim prostranstvima i sa ogromne daljine. Površina i zapremina realnog ili potencijalnog bojišta ogromno su se povećali, poistovećujući se ne samo sa teritorijama država, već i s kontinentima, pa čak i Zemljom u celini.

Promena načina objave rata. Zaključno sa prvim svetskim ratom izvršena je epoha tzv. klasičnog načina objave rata, uručivanjem note preko

¹³ Prvi svetski rat trajao je 1.610, a drugi 2.190 dana.

¹⁴ Nikolaj Voznesenski: *Ratna ekonomika SSSR u periodu otadžbinskog rata*, Beograd, 1948. god. str. 74.

diplomatskog predstavnika napadača u sedištu napadnutog. Sile Osovine, a naročito fašistička Nemačka zavele su tokom drugog svetskog rata objavu ratnog stanja preko radija, nekoliko časova pre početka neprijateljstva ili uporedo sa prvim ofanzivno-agresivnim dejstvima. Takav postupak bio je motivisan sledećim faktorima: prvo — moderna ratna sredstva za telekomunikacije (radio, televizija, telefon i telegraf) omogućavaju objavu rata na »moderan« način; drugo — korišćenjem novog načinja objave rata u najvećoj mogućoj meri koristi se faktor iznenađenje, tj. stvaraju se krupne početne strategijske, operativne i taktičke prednosti koje mogu imati velik značaj na tok i strategijsko rešenje rata u celini. Taj novi način objave rata bio je kasnije dosledno sproveden u korejskom ratu 1950, za vreme anglo-francusko-izraelske agresije na Egipat 1956. godine, a mnogi strategijski proračuni i procene u metodologiji eventualnog budućeg nuklearno-raketno-totalnog rata računaju sa tom činjenicom.

Tehničko iznenađenje. Intenzitet usavršavanja modernog naoružanja postao je tokom proteklih decenija toliko snažan da se početne operacije u jednom ratu vode jednom vrstom ili tipom, a završne sasvim drugim.¹⁵ To stvara široke mogućnosti tzv. tehničkog iznenađenja na bojnom polju koje koristi zemlja koja je, zahvaljujući radu svoje naučnoistraživačke osnove i svojoj vojnoj industriji, u stanju da osvoji i masovno proizvede kvalitetnije naoružanje od protivničkog. Drugi svetski rat otpočeo je tzv. konvencionalnim, a završen atomskim naoružanjem. U periodu 1939—1945. godine značajnu ulogu odigrali su primena radara, šnorkela, kumulativnog punjenja, reaktivnog bacača, mlaznog motora i dr. Bitka za Britaniju 1940—1941. godine dobijena je zahvaljujući velikim delom veoma efikasnoj primeni radara, tako da su malobrojne, ali veoma dobro i blagovremeno obavestene britanske eskadrile bile u stanju da presretnu velik broj nemačkih formacija. Jedna od značajnih intencija današnje trke u naoružanju leži u nastojanju da se po svaku cenu prestigne protivnik (realni ili potencijalni), pored ostalog, i u kvalitetu i kvantitetu ratne tehnike.

Manevar u proizvodnji. Kvalitet i kvantitet naoružanja uslovljavaju, pored ostalog, način i intenzitet ratnih operacija. Ali i situacija na vojnom planu odražava se na ratnu proizvodnju.¹⁶ Pronalazak nekog efikasnog ratnog sredstva uslovljava njegovu brzu primenu na bojnom polju, kako bi se realizovalo tehničko iznenađenje, kao, na primer, ono koje su primenile oružane snage SAD prema Japanu 6. i 9. septembra 1945. godine eksplozijama atomskih bombi nad Hirošimom i Nagasakijem.¹⁷

¹⁵ Dok je usavršavanje puške sa izolovanim cevi trajalo preko 300 godina, proces proizvodnje prve atomske bombe osvojen je za 6 godina (1939—1945), a put od atomske do vodonične bombe pređen je samo za 4 godine (1945—1949), dok se od fisione do fisionofuzione distanca još više smanjila (1949—1952) i iznosi samo 3 godine.

¹⁶ Tako, na primer, za vreme svojih munjevitih uspeha tokom 1939, 1940. i 1941. godine, nemačka ratna industrija dobijala je od vrhovne komande neprekidno naloge za izradu ofanzivnog naoružanja: tenkova, jurišnih topova, aviona-bombardera, podmornica sa velikim deplasmanom i radijusom kretanja i dr. Međutim, preokretom situacije, a naročito od 1944. godine, nemačka industrija bila je reorijentisana na proizvodnju i usavršavanje defanzivnog naoružanja pt topova, lovaca-presretača, malih podmornica za obalne diverzije, lakog pešadijskog naoružanja i dr.

¹⁷ U takvim uslovima ratno-privredna osnova: naučnoistraživačke ustanove, opitni centri, vojne i druge kooperirajuće fabrike moraju biti u stanju da za najkraće moguće vreme realizuju svoje zadatke. Sve to iziskuje veoma obučeno ljudstvo, ne samo na »frontu« nego i, naročito, u »pozadini«, koje svojim radom stvara značajne preduslove za pobedu na bojnom polju.

Podela žive sile između »operativne« i »proizvodne« armije. Rat u savremenim uslovima nije moguće voditi ako u svakoj zemlji, po pravilu, ne postoje dve »armije«: operativna — koja se tuče sa protivnikom i tzv. proizvodna — koja u ratnim fabrikama i arsenalima stvara neophodno naoružanje i opremu.¹⁸ Proporcija između operativne i proizvodne armije veoma je varijabilna, uslovljena koncepcijama rata, dostignutim nivoom materijalno-ekonomskog razvoja, geografskim položajem i veličinom zemlje, ratnom doktrinom i drugim faktorima. U vezi s tim još za vreme mira stvaraju se planovi mobilizacije celokupnog aktivnog stanovništva, tako da postoji status vojnog obveznika koji je planiran za odlazak u operativnu armiju i status vojnog obveznika raspoređenog na tzv. građansku dužnost koja se najčešće sastoji u obavljanju neke od operacija u ciklusu ratne proizvodnje.

Logistika kao novi deo ratne veštine. Pored tradicionalnih delova ratne veštine — strategije, operatike i taktike, u mnogim zapadnim zemljama postoji i logistika koja obuhvata celokupan proces planiranja, obezbeđenja, kontrole i evidencije snabdevanja i zbrinjavanja materijalnim sredstvima, kao i organizovanje transporta, dotura, evakuacije, hospitalizacije ljudstva, izgradnje, rada i održavanja postrojenja neophodnih da oružane snage učine efikasnim. U širem smislu logistika obuhvata i sve napore i mere civilnog sektora za održavanje, delatnost i opsluživanje oružanih snaga.¹⁹

Povećana uloga nauke u planiranju i izvođenju operacija. Organizacija, predisklokacija i upotreba milionskih armija, opremljenih veoma raznovrsnom, složenom i skupom ratnom tehnikom,²⁰ savlađivanje za relativno kratko vreme velikih geografskih prostranstava, pronalazak i usavršavanje modernog naoružanja i drugi faktori delovali su u pravcu povećanja uloge nauke²¹ u planiranju i izvođenju operacija. U tom pogledu za vreme drugog svetskog rata naročito značajnu ulogu je odigralo tzv. operativno istraživanje koje je omogućilo rešenje mnogih borbenih problema primenom naučnih metoda. Uloga nauke u ratu je danas ogromna, bez obzira na niz nepredvi-

¹⁸ Za vreme prvog svetskog rata SAD su morale zaposliti u pozadini 17 radnika da bi i vojnika na frontu mogle opremiti i održavati. Za vreme drugog svetskog rata SAD su imale pod oružjem 12,5 miliona vojnika, a u ratnoj i pratećoj industriji oko 56 miliona radnika. Fašistička Nemačka je imala u oružanim snagama oko 12 miliona vojnika, a u ratnoj proizvodnji preko 40 miliona radnika, od čega 28 miliona domaćih i 12 miliona interniranih ili prisilno odvedenih iz manje-više svih zemalja okupirane Evrope.

¹⁹ Usložavanje, nova podela ratne veštine i pojam logistike, proističu, pored ostalog, iz osnovnih koncepcija ratnih doktrina najrazvijenijih zapadnih zemalja, njihovog materijalno-ekonomskog razvoja, njegovog uticaja na organizaciju i način delovanja oružanih snaga, kao i uloge koja se pridaje pojedinim faktorima oružane borbe u uslovima sveobuhvatnog rata. Sve veća zasićenost oružanih snaga tih zemalja raznovrsnom ratnom tehnikom, zavisnost ishoda operacija od obezbeđenja ratnim i drugim sredstvima neophodnih za život i borbu jedinica i ustanova, kao i povećana posredna i neposredna uloga ekonomskog faktora u ratu, izbacili su logistiku u prvi plan u smislu dela ratne veštine koji u materijalno-ekonomskom i drugom pogledu obezbeđuje operacije i rat u celini.

²⁰ Jedan savremeni lovački avion košta oko 5 miliona, a bombarder 10 miliona dolara; nosač aviona staje preko 50 miliona dolara; srednji tenk oko 200.000 dolara; nuklearna podmornica 100 miliona dolara; izgradnja savremenog borbenog aerodroma košta 40—50 miliona dolara. Mitraljke se sastoji od 1.200 zamenljivih delova, kamion od 15.000, a avion i od 25.000 različitih, funkcionalnih delova.

²¹ Prema podacima *New York Times* od 7. aprila 1959. godine samo industrija raketa, balističkih projektila i aviona u SAD zapošljava, pored ostalog, 85.000 naučnika i inženjera, od kojih je 52.000 zaposleno neposredno na istraživačkim radovima. Prema pisanju istog lista od 22. januara 1961. godine, u SAD je 48% celokupnog naučno-istraživačkog rada usmereno i finansirano u vojne svrhe. Eksperti OUN konstatovali su da u Velikoj Britaniji danas otpada na vojna istraživanja 40% od celokupne sume koja se troši na naučna istraživanja uopšte.

denih, često naoko nevažnih detalja ili faktora koji također mogu uticati bilo na tok operacija, bilo na strategijsko rešenje rata u celini.

Izmena strukture i obima oružanih snaga. Imenik ili nomenklatura ratnih materijalnih sredstava, kao što je pomenuto, sastoji se danas od preko 2,5 miliona veoma raznovrsnih artikala i materijala čija je primena u ratu izazvala snažne strukturalne promene u oružanim snagama u smislu stvaranja novih vidova, rodova, službi i struka. Od eksperimentalnog borbenog sredstva u ratu u Libiji 1911. godine, avion je kroz prvi, a naročito drugi svetski rat uslovio stvaranje posebnog roda, a zatim i vida oružanih snaga, koji je u savremenim uslovima sposoban za samostalne strategijske radnje. Pronalazak i upotreba u ratne svrhe teledirigovanih i balističkih raketa usloveli su, na primer, da su u Sovjetskoj armiji i raketne jedinice postale novi vid oružanih snaga. Pronalazak oruđa sa ogromnom razornom moći i praktično neograničenim dometom uslovio je izmenu obima pojedinih taktičkih i operativnih jedinica u smislu stvaranja gipkih i lako pokretnih formacija oružanih snaga koje neće predstavljati rentabilan cilj nuklearnim sredstvima, a istovremeno zadržati neophodan stepen borbene moći.²²

Proširenje i povećanje vojne organizacije u svetu i njen pojačan uticaj na društveno-politički život zemalja u miru i ratu. U toku prvog, a naročito drugog svetskog rata armije zaraćenih država obuhvatale su pretežni deo aktivnog stanovništva muškog pola,²³ predstavljajući milionske organizacije pothranjivane radom ogromnih radnih armija u ratnoj proizvodnji. Rešavajući probleme vezane za opstanak velikog broja država, vodeći i usklađujući operacije ne samo nacionalnog već i koalicionog značaja, imajući za sobom uhodan i efikasan aparat sa dugogodišnjom tradicijom, velike mase vojnika i krupne ingerencije nad ratnom industrijom, vojna organizacija je prerasla od objekta rata u subjekt društveno-političkog razvoja mnogih zemalja, vršeći određen uticaj na unutrašnju i spoljnu politiku. Danas se u svetu nalazi pod oružjem 20—25 miliona vojnika, a u vojnoj industriji 80 miliona radnika, tako da je zbir žive sile angažovane na vojnom sektoru u miru jednak ukupnom brojnomo stanju vojnika angažovanih u drugom svetskom ratu. Ta nenormalna pojava ima duboke posledice na društveno-ekonomski život. Tako, na primer, Pentagon danas ima pod svojom upravom vojnu industriju čiji godišnji bruto-produkt iznosi 80 milijardi dolara,²⁴ koliki je i ukupan obim svetske trgovine za godinu dana. Tzv. »vojnoindustrijski kompleks« predstavlja danas u mnogim zemljama, koje prednjače u trci u naoružanju, veoma krupan problem i ozbiljnu pojavu koja ima višestruke negativne po-

²² Te i druge mere svedoče o uticaju ekonomskog faktora na oružanu silu, o zahtevu da se vojna organizacija prilagodava tehničkom progresu, kako bi bila u stanju da uspešno izvršava svoje zadatke.

²³ Zahvaljujući »totalnim« i »supertotalnim« mobilizacijama fašistička Nemačka je, na primer, mobilisala oko 12 miliona vojnika, što čini oko 80% aktivnog stanovništva muškog pola.

²⁴ Samo u periodu od 1949. do 1955. godine, SAD su isporučile inostranstvu: 40.000 tenkova i bornih kola, 1.200 plovnih jedinica raznih tipova, 44.000 raznih vrsta artiljerijskog oružja, 7.000 aviona (od čega 50% na mlazni pogon), 2.000.000 manjih oruđa i mitraljeza, kao i milijarde metaka raznih vrsta i kalibara. Vrednost isporuka ratnog materijala u posmatranom periodu dostigla je iznos od preko 11 milijardi dolara. U mnogim drugim zemljama postoje ogromna preduzeća specijalizovana za masovne vojne isporuke (*Snajder-Krezo* u Francuskoj, *Fijat* u Italiji, *Škoda* u Čehoslovačkoj, *Vickers* u Velikoj Britaniji i dr.) ne samo oružanim snagama svoje nego i drugih zemalja.

sledice ne samo na njihov društveno-politički život nego i na međunarodne odnose.

Kvalitativno nov odnos strategije i ekonomike. Zahvaljujući intenzifikaciji procesa ratovanja (velika potrošnja ratnog materijala, brzina i intenzitet operacija i dr.) ekonomski faktor preuzima sve veću posrednu i neposrednu ulogu u savremenom ratovanju.²⁵ U vezi s tim došlo je do kvalitativno novog odnosa strategije i ekonomike, do potrebe neprekidnog uzimanja u obzir ekonomskih pokazatelja i privrednih komponenata pri planiranju i izvođenju operacija. I najbolje zamišljena strategijska ili operativna ideja može biti dovedena u pitanje, ukoliko se ne pokloni ozbiljna pažnja permanentnom i blagovremenom materijalnom pothranjivanju dejstva. Ogroman strategijski značaj ekonomskih snaga i izvora, a pre svega vojnih i drugih fabrika, rudnika, električnih centrala, rafinerija, saobraćaja i dr., uslovljava da se protiv njih preduzimaju posebne operacije²⁶.

Povećana uloga ekonomskog faktora u savremenom ratovodstvu uslovila je nastanak kadrova posebnog VES-a, specijalizovanih stručnjaka koji su se nalazili kako u sastavu viših vojnih štabova, tako i u samostalnim civilnim ili poluvojnim ustanovama formiranim radi maksimalnog angažovanja civilnog sektora u ratu. Odmah posle prvog svetskog rata, na osnovu iskustava u pogledu sporosti aktiviranja nacionalnog ratnog ekonomskog potencijala, u američkoj armiji je osnovan Vojnoindustrijski koledž u kojem su stvarani kadrovi za planiranje i izvođenje industrijske mobilizacije. U toku 1933. godine u Nemačkoj je stvoren pri Ministarstvu rata Vojnoprivredni štab koji je rukovodio programom naoružanja, a za vreme drugog svetskog rata nemačka vojna uprava imala je u svim okupacionim komandama i pri svim važnijim privrednim kapacitetima delegiranog oficira za privredu čija je institucija postojala i u samoj Nemačkoj, u sedištima komandi korpusnih oblasti, još od 1926. godine. Od 1957/1958. godine u Sovjetskoj armiji je uvedena vojnoevidenciona specijalnost — vojni ekonomist pored već postojeće — vojni inženjer itd.

Ratna veština u savremenim uslovima (mašinskom periodu rata) nije više isključivo ili pretežno vojna delatnost. U ratovima pre industrijske revolucije pripremanje i izvođenje operacija predstavljalo je, pre svega, delatnost koju su najčešće obavljala profesionalna vojna lica. Međutim, od sredine XVIII veka, kad je industrijska revolucija udarila krupan pečat društveno-ekonomskom razvitku, ratna veština postaje sve više delatnost u koju se uključuju mnoga lica sa civilnog sektora, a njihov specifičan rad u ratnom

²⁵ Posredno on utiče od samog nastanka rata kao društveno-političke pojave, koji se najčešće vodio radi sticanja određenih ekonomskih i drugih prednosti i koristi. Njegova neposredna uloga sastoji se u tome što danas mnogo više preuzima ulogu posledice i sredstava rata. Bojište više nije samo ili pretežno mesto preko kojeg se stiču realne ili potencijalne ekonomske i druge koristi nego, pre svega, mesto koje apsorbuje sve veće vrednosti, jer je ratovanje danas specifičan proces uništavanja mnogih upotrebnih i prometnih vrednosti (oružja, municije, goriva, sanitetskog materijala i dr.). Taj aspekt rata je veoma malo osvetljavan u vojnoj i drugoj stručnoj literaturi.

²⁶ Tokom 1943. u SAD i Velikoj Britaniji stvoren je specijalni štab ekonomskih i vojnih stručnjaka koji su radili na izradi plana privrednih objekata u Nemačkoj i okupiranim zemljama Evrope koje je trebalo podvrgnuti napadima iz vazduha. Od 1943. do 1945. na takve objekte bačeno je preko 2,5 miliona tona avionskih bombi, pre svega, radi uništavanja ili paralisanja industrije i saobraćaja.

mehanizmu postaje značajan za realizovanje bilo pojedinih operacija ili rata u celini.²⁷

Uloga civilnih lica i institucija u savremenim uslovima na pripremanju i izvođenju ratnih operacija porasla je u svim oblastima i domenima, a naročito na sektoru aktiviranja ratnog ekonomskog potencijala. Još 1915. godine u Francuskoj je general Galijeni formirao pri Vrhovnoj komandi Sekciju za ekonomska pitanja, a u Nemačkoj je dr Valter Ratenau osnovao krajem 1914. godine Odsek za ratne sirovine, sa svega 3 lica, za potpunu mobilizaciju i sistematsku upotrebu stratezijskih i kritičnih sirovina. Međutim, rad tog odeljenja postao je tako značajan da je 1918. godine bilo najveće odeljenje u Ministarstvu rata. Na osnovu stečenih iskustava, u Nemačkoj je 1933. godine, u skladu sa orijentacijom na novi rat, u Ministarstvu vojske stvoren Vojno-privredni štab. U periodu drugog svetskog rata u SAD je organizovano nekoliko institucija, kao što su *Komitet za ratnu proizvodnju*, *Komitet za stratezijske sirovine itd.* Ulogu tzv. ekonomskog generalštaba u SSSR u periodu drugog svetskog rata odigrala je *Državna planska komisija* koja je, pored ostalog, organizovala 1941. godine evakuaciju 1.360 preduzeća, pretežno vojnih, iz zapadnih (ugroženih) u istočne (bezbedne) oblasti zemlje.

Mobilizacija civilnog sektora u ratu, evakuacija stanovništva, privredna mobilizacija i dr., iziskuju postojanje različitih ratnih vojno-civilnih organa i institucija kao što su *Civilna zaštita*, *Uprava za poslove građanske mobilizacije*, *Uprava za ratnu privredu* i druge, čija delatnost predstavlja jedan od aspekata usložene ratne veštine u savremenim uslovima sveobuhvatnog rata.

Nov kvantitativni odnos žive sile i ratne tehnike. U protekla tri veka došlo je do kvantitativno novog odnosa u unutrašnjoj strukturi žive sile i borbene tehnike u ratu. Dok je u ratovima XVII veka od ukupnih ratnih izdataka preko 75% otpadalo na personalne, a samo oko 25% na materijalne rashode, dakle 4 : 1 u korist žive sile, dotle je u ratovima XX veka obrnuto, tj. 4 : 1, ili još više, u korist tehnike, uzimajući za osnovu procene finansijski rezultat opremanja i održavanja armije. Međutim, u kvalitativnom pogledu unutrašnja struktura ta dva osnovna elementa oružanih snaga, čoveka i tehnike, nije pretrpela bitnije promene. I kao proizvođač sredstava za vođenje rata i kao vojnik operativne armije, čovek je bio i ostao osnovni faktor oružanih snaga, tako da se rat ne može voditi bez aktivnog prisustva žive sile. Istorijski gledano, proces koji se odvijao tokom protekla tri stoleća mogao bi se definisati na sledeći način: brojni porast armije rastao je aritmetičkom progresijom, a brzina uvođenja ratne tehnike u oružane snage geometrijskom progresijom. Sve to imalo je određene konzekvence u oblasti ratne veštine (u najširem smislu pojma), s obzirom na činjenicu da je ratovanje kao organizacijsko-tehnološki proces nametalo ogromne materijalno-ekonomske izdatke i s obzirom na vrtoglav porast potrošnje ratnog i drugog materijala.²⁸ Nastala je neminovna potreba da neprekidno, u ratu i miru,

²⁷ Kad je, na primer, za vreme prvog svetskog rata pomorskom blokadom Nemačka odsečena od inostranih izvora snabdevanja pa i od uvoza čilske šalitre za barut, pronalazak dr Frica Habera (dobijanje azota iz vazduha) imao je ogroman značaj za dalje ratne napore Nemačke i omogućio joj da od 1915—1918. autarhično rešava delikatan problem jedne od osnovnih stratezijskih sirovina.

²⁸ Na primer, danas je svakoj diviziji Severnoatlantskog pakta potrebno 600 tona materijala samo za jedan borbeni dan.

postoji znatna produkciona osnova koja je u stanju da bez zastoja snabdeva oružane snage, u kvantitativnom i kvalitativnom pogledu, odgovarajućom ratnom tehnikom.

Povećanje vojnog sektora privrede za vreme rata i mira. Zahvaljujući delovanju mnogobrojnih faktora, a pre svega trci u naoružanju između vodećih sila, vojni sektor u savremenim uslovima i za vreme mira obuhvata znatan deo nacionalne privrede. To ima mnogobrojne materijalno-ekonomske i društveno-političke posledice ne samo u međunarodnom pogledu nego i na svaku državu koja učestvuje u toj trci. S obzirom na tezu i realnu pretpostavku o iznenadnom izbijanju eventualnog budućeg rata, u ne malom broju država danas se drže u pripravnosti ne samo mnogobrojne i različite formacije oružanih snaga nego i mnogobrojne vojne i ratne fabrike.²⁹ Pošto ratna ili vojna proizvodnja iziskuju adekvatnu potrošnju radi dalje reprodukcije — kojoj najbolje i najefikasnije pogoduje rat, jer je tada i potrošnja najveća — to ovaj razvijeni vojni sektor privrede u miru gura, na određen način, nacionalnu ekonomiku u rat. Pored ostalih faktora, to je krupan razlog što se savremeni svet neprekidno nalazi na ivici novog svetskog rata. On je posebno potenciran činjenicom da postoji tzv. vojno-industrijski kompleks, tj. sprega najviših vojnih krugova sa liferantima naoružanja i izvesnim naučnicima koji su svoje sposobnosti orijentisali na pronalaženje najstrahovitijih borbenih sredstava.

Ratna ekonomika — nova disciplina vojnih nauka. U periodu između dva svetska rata, a pre svega kao rezultat analize uzroka poraza Nemačke u doba 1914—1918. godine, došlo je najpre u Nemačkoj, a zatim i u ostalim zemljama Evrope (Poljska, SSSR, Francuska i dr.) do konstituisanja nove discipline vojnih nauka, koja je nazvana *ratnom ekonomikom*. Predmet njenog izučavanja je ekonomska politika koju provodi najviše državno i političko rukovodstvo u periodu mobilizacije i *rata na planu* maksimalnog iskorišćavanja ekonomskog potencijala u ratne svrhe. Tako su uvedeni u školskoj 1935/1936. godini predmet *Vojna privreda* na Generalštabnoj akademiji u Nemačkoj, a sledeće godine i docentura za vojnu privredu na univerzitetu u Berlinu. Proces uvođenja ratne ekonomike u nastavne planove vojnih škola i akademija bio je naročito intenzivan posle drugog svetskog rata, naročito s obzirom na zaključak o povećanoj ulozi ekonomskog faktora u savremenom ratovodstvu. Tokom 1957. i 1958. godine o tome je i u poljskim vojnim časopisima vođena veoma zapažena i svestrana diskusija. Mnoge sovjetske vojne publikacije svedoče da se tom pitanju u Sovjetskoj armiji posvećuje velika pažnja. S obzirom na činjenicu da ratna ekonomika kao naučna disciplina uključuje u sebe i vojne i nevojne elemente, metod njenog izučavanja iziskuje integracioni postupak u fakturi i sistematizaciji materije koja je predmet naučne analize, kako bi se izvukli zaključci i istakla iskustva za stručno obrazovanje vojnih kadrova radi njihovog lakšeg snalaženja pri rešavanju

²⁹ Prema realnim procenama danas u svetu postoji oko 80.000 vojnih fabrika u kojima je zaposleno oko 80 miliona radnika. Vazduhoplovna industrija SAD u 90% od svojih kapaciteta zavisna je od vojnih narudžbina i isporuka. Samo jedna sovjetska fabrika izbacuje godišnje, serijski, 250 interkontinentalnih balističkih projektila sa nuklearnom bojevom glavom itd.

mnogobrojnih problema rata. U tom pogledu vojna rukovodstva mnogih zemalja savremenog sveta preduzimaju odgovarajuće organizacijske, kadrovske, nastavne i druge mere.

Problemi usklađivanja tri osnovna sektora u ratu: vojnog, ekonomskog i političkog. Totalnost ratnih napora u savremenim uslovima iziskuje sinhronizovano delovanje najviših organa državne uprave, a pre svega Ratnog kabineta i Vrhovne komande, naročito s obzirom na mogućnost iskrsanja određenih problema vezanih istovremeno i paralelno za više sektora. Tako, na primer, raspodela žive sile između oružanih snaga i ratne proizvodnje predstavlja veoma delikatno pitanje najkrupnijeg strategijskog značaja, za koje su podjednako zainteresovani vojni organi i organi za ratnu privredu. Poznato je da su Francuzi za vreme prvog, a naročito Nemci za vreme drugog svetskog rata, posle nepravilno provedene i predimenzionirane vojne mobilizacije, bili prinuđeni da u ratnu proizvodnju vraćaju sa fronta desetine hiljada najkvalifikovanijih radnika, jer im je podbacila tekuća ratna produkcija i to u vreme kad su se postavljali pojačani zahtevi za isporukama raznovrsnog ratnog materijala.

Eksploatacija saobraćajnog parka u ratu takođe predstavlja domen na kojem može doći do sukobljavanja užih interesa i zahteva vojnih i privrednih organa. Određivanje prioriteta prevoza (trupe, ratni materijal, s jedne, ili sirovine, polufabrikati i gotovi proizvodi, s druge strane) predstavlja osetljivo pitanje koje može biti rešeno samo pravovremenim i pravilnim uzimanjem u obzir svih zahteva u tom pogledu, kako bi se obezbedila kontinuirana proizvodnja i zadovoljile strategijske i operativno-taktičke koncepcije vojnih organa pri predislokaciji trupa i materijala.

U celini gledano, autarhija predstavlja neekonomičnu pojavu, kako s ratnog tako i s mirnodopskog stanovišta. Međutim, u određenim i specifičnim uslovima ona može značiti pravilan zahtev vojnih ili drugih organa, tako da u tom slučaju nacionalna ekonomika i naučnoistraživački sektor moraju pronaći odgovarajuća rešenja radi smanjenja osetljivosti i povredivosti zemlje i njenog ratnog ekonomskog potencijala. To naročito dolazi do izražaja kad presahne međunarodna trgovina i razmena, kad se preseku komunikacije sa saveznicima, ili u drugim sličnim okolnostima. Međusobna povezanost i uzajamna uslovljenost sva tri osnovna sektora u ratu (vojnog, ekonomskog i političkog) iziskuju u određenim okolnostima pojačan uticaj jednog na drugi, radi pronalazjenja celishodnih rešenja za dalji otpor u skladu sa celokupnim realnim mogućnostima. U složenim ratnim uslovima uzroci i posledice često menjaju mesta, tako da se najcelishodnija rešenja mogu dobiti samo usklađenim delovanjem sva tri osnovna sektora, uzimajući u obzir njihove primarne zahteve i njihove konzekvence na tok i strategijsko rešenje rata u celini.

Izbor lokacije nekog privrednog objekta takođe često predstavlja domen na kojem se sukobljavaju vojni i privredni zahtevi. Strategijski opravdana lokacija (udaljenost od gradskih centara, decentralizacija objekata i sl.) dolazi u sukob sa načelima ekonomičnosti i rentabilnosti, jer savremena produkcija, u kojoj zauzimaju sve značajnije mesto automatizacija, specijalizacija i kooperacija, iziskuje koncentraciju proizvodnih kapaciteta, blizinu

izvora sirovina, potrošača, komunikacija itd. U svim tim slučajevima mora se pronaći kompromisno rešenje koje će u određenoj meri udovoljiti potrebama svih sektora ili, pak, doneti odluka koja predstavlja privremeno svesno žrtvovanje određenih interesa dalekosežnim ciljevima nacionalne politike.

Izneti podaci o ratu kao materijalno-ekonomskoj pojavi u savremenim uslovima upućuju na zaključak da je ratovanje u epohi mašinskog perioda rata veoma složen organizacijsko-tehnološki proces koji apsorbuje više vrednosti nego što ih može doneti eventualnom »pobedniku«. Ekonomski faktori (imovinska nejednakost članova prvobitne zajednice u raspadanju) uslovili su pojavu rata na određenom stupnju društveno-ekonomskog razvitka čovečanstva. Međutim, ti isti faktori danas deluju u pravcu eliminisanja rata iz međunarodnog života, jer se više ne »isplaćuje« ratovati s obzirom da se praktično brišu granice između »pobednika« i »pobedenog«. Deformacija ratnog cilja, izvitoperavanje rezultata i konzekvenci rata, odnosno njegovo izvirgavanje u svoju suprotnost, s obzirom na polazne pozicije njegovih protagonista, dovode u pitanje svrhu rata. S druge strane, novi odnos društveno-političkih snaga u savremenom svetu (kad međunarodnim društvenim bićem više ne dominiraju zakonitosti samo jednog poretka) stvara mnogobrojne društvene, ekonomske, materijalne i političke preduslove za što brže silaženje sa istorijske pozornice jednog vekovima primenjivanog metoda u odnosima među narodima i državama, prevaziđenog dostignutim nivoom materijalne baze društva i društveno-političke svesti čovečanstva. To dokazuje i sve veća afirmacija načela aktivne i miroljubive koegzistencije među narodima i državama sa različitim društveno-ekonomskim sistemima i miroljubivog ekonomskog takmičenja između socijalizma i kapitalizma.

U vojnom pogledu čovečanstvo je danas stiglo do one prekretničke tačke u svojoj istoriji koju je Engels još pre jednog stoleća vizionarski naslutio i predvideo da će se »militarizam razbiti na dijalektici svog vlastitog unutrašnjeg razvitka«. Na određen način, moderna vojna tehnika je danas postala prepreka ratu, jer njena eventualna maksimalna primena dovodi u pitanje ne samo egzistenciju protivnika već i one strane koja je uvede u proces ratovanja.

Povećan uticaj ekonomskog faktora u savremenom ratovodstvu višestruko se reflektuje na organizaciju armije, metodologiju ratovanja i provođenje mnogih mera na sektoru odbrane kako u miru, tako naročito, za vreme mobilizacije i rata. Ratna ekonomska politika, teoretski i praktično, predstavlja oblast u kojoj dolazi do sukobljavanja, ali i stapanja vojnih privrednih faktora radi stvaranja jedinstvenog kriterija pri realizovanju ratne politike u celini.

Major

Ljubomir PETROVIĆ